

Seçimler (1950-1960)

1950 Belediye Seçimleri

İlk toplantısını 22 Mayıs 1950'de yaparak faaliyetlerine başlayan IX. Dönem TBMM'de, Refik Koraltan Meclis Başkanlığına, Celal Bayar Cumhurbaşkanlığına seçilmiş; hükümeti kurma görevi Adnan Menderes'e verilmiştir. DP iktidarı yıllarında yapılan ilk seçimler 13 Ağustos 1950 tarihli Muhtarlık Seçimleri'dir. DP, 19.052 muhtarlık kazanırken CHP, 13.152 muhtarlık, MP ise 130 muhtarlık kazanmıştır. Bağımsızların 2.000 üzerinde muhtarlık kazandığı bu seçimlerde, 1950 Genel Seçimindeki orana yakın bir rakam ortaya çıkmıştır.

Eylül 1950 Belediye Seçimleri öncesinde CHP'nin seçim temasını, çoğunlukla Kore Savaşı ve muhtemel sonuçları, iktidar ve muhalefetin hükümet ve belediyelerde aynı anda güçlü olmasının demokratik inkişafa katkıları, DP'nin izlediği basın ve muhalifler üzerindeki baskıcı ve sindirmeci çizgi, memurların durumu gibi konular oluşturmuştur. CHP merkezince, eski seçimlerdeki parti içi disiplinsizliğin partiye zarar verdiği hatırlatılarak görevli partililerin köy ve kentlerde temaslarda bulunmaları ve konuşma yapmaları istenmiştir.

DP ise kendisinden evvelki CHP iktidarının halktaki negatif karşılığını tetikleyen söylemleri öne alarak DP iktidarının ülkeye kısa sürede demokrasi getirdiğini vurgulamıştır. Belediyelerin ve hükümetin aynı anda DP'de olduğu takdirde, memlekette kısa zamanda gerçekleştirdikleri inkişafın artarak devam edeceğini vaat etmişlerdir. CHP'nin Kore eleştirilerine de dünya barışına sağladıkları katkının başta ABD olmak üzere müttefikler nazarında karşılık gördüğünü ve bunun sayesinde önemli miktarda yardımlar geleceği cevabını vermişlerdir.

Belediye Seçimleri 3 Eylül 1950'de gerçekleştirilmiş; DP 875.355 oyla %56, CHP 570.606 oyla %37, Millet Partisi 58.131 oyla %4, Bağımsızlar ise 50.971 oyla %3 oranında oy almışlardır. Seçimler sonucunda; DP Belediye meclis üyeliklerinden, 5900 üyelik kazanırken oyların %60'ını almış, CHP ise 3448 üyelik kazanmış ve oyların %35'ini almıştır. Aynı seçimlerde MP, 147 üyelik ve %2 oy; Bağımsızlar da 250 üyelik ve %3 oranında oy almıştır. DP 600 belediye reisliğinin 560'ını kazanmıştır. Meclis üyeliği oranında bu denli fark olmamasına rağmen reislik oranında oluşan bu fark, meclis üyelerinin salt çoğunluğu ile reis seçmesinden kaynaklanmıştır. Belediye Meclisi Seçimlerinde halk, başkanları doğrudan seçmemiştir. Halk tarafından seçilen adaylardan oluşan meclis ilk toplantısında, kendi içinden oy çoğunluğu esasını temel olmak üzere başkanları belirlemiştir. Başbakan Menderes, CHP karşısında elde ettiği bu net zafer sonucunda, *"Türk Milleti Halk Partisini 14 Mayıs'ta iktidardan tasfiye etmişti, 3 Eylül'de muhalefetten tasfiye etti."* sözlerini kullanmıştır.

1954 Milletvekili Seçimleri

Belediye Seçimlerinin hemen ardından 15 Ekim 1950'de yapılan İl Genel Meclisi Seçimlerinde meclis üyeliklerinin %73,5'ini, illerin ise %81'ini DP kazanırken meclis üyeliklerinin %22'sini ve illerin %17,5'ini CHP kazanmıştır.

17 ilde boşalan 20 milletvekilliği için 16 Eylül 1951'de Ara Seçimler yapılmıştır. Seçime katılan 1.778.857 seçmenden, 937.288'nin (%52.29) oyunu alan DP 18 milletvekilliği, 687.688'ini (%38.65) alan CHP ise 2 milletvekilliği kazanmıştır.

İktidar partisinde muhalefetle çatışmalar sürerken kendi içinde de bölünmeler yaşanmış, DP'den ayrılan bir grup vekil tarafından **sınıf** temeline dayanmadan köylüyü savunmak için 19 Mayıs 1952'de Köylü Partisi (KP) kurulmuştur. KP programında, demokratik parlamenter cumhuriyetçi rejimin güçlendirilmesi, bir Anayasa Mahkemesinin kurulması,

laikliğin din düşmanlığı şeklinde değil din ve vicdan özgürlüğü olarak anlaşılması, devlet yönetiminde adaletli ve yansız olunması gibi görüşlere yer vermiş; partinin programında köylü kitlesini ön plana alma ilkesinin egemen olduğu belirtilmiştir.

MP'nin kongresi sırasında bir grup partili delegenin [Atatürk](#)'ün kabrine çiçek koymayı reddetmesi, parti içerisinde çeşitli anlaşmazlıklara yol açmış; ilk Genel Başkan Hikmet Bayur partiden istifa etmiştir. 27 Ocak 1954'te MP'nin mahkeme kararıyla kapatılmasının ardından, bazı eski MP'li politikacılar tarafından, Osman Bölükbaşı'nın başkanlığında 10 Şubat 1954'te Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) kurulmuştur. CMP'nin parti programında üzerinde durulan başlıca konular; BM İnsan Hakları Beyannamesinde belirtilen hak ve hürriyetlerin Anayasada açıkça ifade edilmesi ve teminata bağlanması; laiklik, din ve vicdan hürriyeti gibi esasların Anayasa ile tarif ve tespit olunması, cumhurbaşkanının ikili meclis tarafından seçilmesi ve görev süresinin 7 yıl olarak belirlenmesi olmuştur.

CMP'nin kurulmasının ardından, yaklaşan Genel Seçimler öncesi CHP ile aralarında seçim konusunda işbirliği/ittifak yapmak gündeme gelmiştir. DP ve basın, işbirliği konusunda CHP içinde var olduğu anlaşılan ikiliği genişletmeye çalışmıştır. Bu çerçevede en çok işlenen tez, Atatürkçü CHP ile Atatürk düşmanı CMP'nin işbirliği teşebbüsünün en çok CHP'ye zarar vereceği ve samimi CHP'lilerin, seçimlerde "inkılâp düşmanı" CMP ile işbirliği yapması halinde, Atatürk'ün partisi olmaktan çıkacak CHP'den çekilmesi gerektiği olmuştur.

1950-1954 yılları arasında tüm millî gelir artışı %40 oranına yaklaşmıştır. Tarımda devlet topraklarının bir kısmı köylüye dağıtılmış, boş topraklar ve meralar ekim alanı yapılmıştır. Makineleşme neredeyse on kat artmış, ürün nakli-muhafazası-depolaması genişletilmiş ve geliştirilmiştir. Tarım kredileri artırılmış, piyasa fiyatları yükseltilerek köye daha çok miktarda para girdisi sağlanmıştır. Bu dönemde, bürokrasinin vatandaş üzerindeki etkisi azaltılmış, manevi anlamda da dini konulardaki düzenlemelerle halkın teveccühü kazanılmıştır.

DP 1954 seçimleri öncesinde, seçim çalışmalarını dolaylı ve doğrudan denebilecek iki şekilde yürütmüş; kalkınma hamlelerine vurgu yaparak temel atma ve açılış törenleri suretiyle icraatlarında devamlılık hissi uyandırmak gibi dolaylı faaliyetler seçim yaklaştıkça seçim propagandaları ile doğrudan icra edilen eylemlere dönüşmüştür. 04 Nisan 1954'te Samsun Limanı, 24 Nisan'da İzmit'te kâğıt fabrikası, 23 Nisan'da Batman'da rafineri tesisi ve 26 Nisan'da Mersin'de liman inşasına başlanmıştır. DP seçim öncesinde bastırdığı ve dört yıllık icraatlarını özetleyen kitapçıklarda; DP iktidarı ile 1923-1949 dönemi mukayese edilmiş, çeşitli alanlarda görülen hizmetler, millî gelir, üretim ve tüketime ait rakamlar verilmiş; CHP'yi, iktidarda olmanın gücünü kendi menfaatleri yönünde kullanmakla suçlamıştır. CHP'nin, kendi dönemlerinden kalan hayat pahalılığını, yeni iktidara karşı bir silah olarak kullandığının altı çizilmiş; CHP Döneminde, ülkenin mali kaynaklarını karayolu ve demiryolu gibi halk için önem arz eden eksiklere değil de önemsiz ya da daha az fayda sağlayacak yatırımlara yapıldığı vurgulanmıştır. 1938-1949 yılları arasında 353 lira olan kişi başına düşen millî gelirin, 1949-1952 yılları arasında 470 liraya çıktığı, DP'nin iktidara gelmesi ile birlikte uluslararası ilişkilerimizde diplomatik gelişmeler yaşandığı; Türkiye'nin, NATO'ya girerek güvenlik konseyinde önemli bir rol oynamaya başladığı, İslam dünyası ile Türkiye arasındaki dostluğun kuvvetlendirildiği, dış siyasetimizde prestij kazanıldığı ileri sürülmüştür. 1950'li yıllarda toplumun öncelikli isteklerinden birisi demokrasi iken, diğeri de sosyo-ekonomik gelişme olmuştur. Bu durum 1954 seçimleri öncesinde DP afişlerine de şu örneklerle yansımıştır: *"Buğday tarlanızın yanı başında göklere uzanan fabrika bacaları... Daha çok fabrika, daha çok iş sahası... Daha çok kazanç, daha çok refah... İşçi vatandaş, daha çok kazanmak istiyorsan reyini DP'ne ver."*, *"Kalkınan Türkiye senin eserindir onu yıktırma"*, *"Az laf, çok iş"*, *"Her mahalleye bir milyoner"*.

DP 1954 seçim afişinde, Adnan Menderes'in işaret parmağıyla okuyucuya/seçmene hitaben "Büyük Türkiye İçin Desteğinizi İstiyorum" yazısı bulunmaktadır. Dönemin Amerika etkisinden olsa gerek, ABD'nin I. ve II. Dünya Savaşlarında kullanmış olduğu ve "I Want You For U.S. Army (ABD Ordusu için Seni İstiyorum)" isimli meşhur afişle şekil olarak ve içeriğindeki sözler bakımından benzerliği göze çarpmaktadır. ABD afişinde ABD'nin özgürlüğü için asker ihtiyacı karşılanmak istenirken DP afişinde Büyük Türkiye için oy istenmiştir.

1954 seçimleri incelendiğinde, en etkili ve gündem belirleyici söylemlerin Bayar ve Menderes tarafından şehir mitinglerinde dile getirildiği gözlenmiştir. Menderes'in seçim gezileri, Bayar'ın ise yurt gezileri şeklinde gerçekleştirdiği miting alanları, kalabalık kitleleri toplamayı başarmıştır. Bayar Bursa'da yaptığı konuşmasında Türkiye'nin 30 yıl geçmeden bir Amerika olacağını belirtmiştir. Süper güç Amerika olma hedefleri, DP liderlerinin CHP'den farklı olarak ortaya koyduğu yeni bir vizyondur. CHP tarihi incelendiğinde, Türk milletinin geçmişten mevcuda kahraman, şanlı, şerefli, fedakâr bir tavırla geleceğe emin adımlarla ilerlediği, muasır Batı medeniyetini yakalayacağı söylenmiştir. Ancak muasır Batı medeniyeti cisimlendirilmemiş, bilinen ve kabul gören bir örnek/bir hedef ülke verilememiştir.

DP süreç boyunca basının önemli kısmının desteğini sağlamış, *Zafer, Vatan, Milliyet, Son Posta, Türk Sesi, Yeni Politika*, çoğu yerel gazeteler ve kısmen de olsa *Cumhuriyet* gazetesi DP'nin safında yer almışlardır.

Bu seçimler, daha önce rastlanmayan uygulamalara da başlangıç teşkil etmiştir. Hükümetin icraatlarını halka gösterebilmek için bir sergi açılmasına karar verilmiş, ilk aşamada Ankara'da sonra "Hizmet Kervanı" adı altında tüm yurdu dolaşması planlanmıştır. CHP kurultayında ise DP'nin açacağı bildirilen bu kervana karşı alternatif olarak "Pahalılık Kervanı" adı altında bir sergi açılması teklif edilmiştir.

Türkiye'deki genel seçimler incelendiğinde, yerel seçimlerin aksine, mitinglerin yapıldığı şehirlerde, liderlerin mevzubahis şehir ve şehirlilerle ilgili motive edici, moral verici, gurur verici söylemler ile sadece o şehri doğrudan ilgilendiren vaatler vermeleri hususuna çok az rastlanmıştır. Bunun sistematik olarak hem iktidar hem de muhalefet parti liderlerince yapıldığı ilk seçimler 1954'te yapılanıdır.

DP ve CHP'nin dışında, 1954 seçimlerine, ülke genelinde örgütlenmelerini tam anlamıyla sağlayamamış da olsa MP'nin kapatılması sonrasında kurulan CMP ve KP de girmişlerdir. *Kudret* gazetesini yayın organı olarak kullanan CMP, propagandalarında uluslararası standartlarda kişi hak ve özgürlüğünü içeren ve laiklik, din ve vicdan hürriyeti gibi esasların tanımlanarak tespit edildiği yeni bir anayasa yapılması, yargının bağımsız olması, parti kapatmaların zorlaştırılarak çift meclisli bir sisteme geçilmesi gibi konuları ön plana çıkarmıştır. Memurların baskı altında olduğu, yürütülen politikanın enflasyonist bir metot taşıdığı ve ekonomik tablonun bozukluğu vurgulanmıştır. KP ise seçim bölgelerinin genişliğinden, ekonomik durum ve hayat pahalılığında yakınmış; DP'nin ekonomi politikasının ülkeyi iflasa götürdüğü, millî eğitim davasında yanlış yolda bulunduğu ve diğer partilerle uğraşmaktan icraat yapılamadığı belirtilerek iktidar eleştirilmiştir.

İktidar partisi kadar olmasa da CHP'ye süreç boyunca, basından özellikle *Ulus, Yeni Ulus, Dünya* ve *Vakit* ile bazı yerel gazetelerin önemli destek sağladığı görülmüştür.

CHP'li basın, iktidarın dört yıllık hükümet tecrübesinde, daha önce verdiği sözleri tutmadığını, hayatı ucuzlatmak, bütçeyi denkleştirmek gibi ekonomik söylemleri ile demokrasi ve hürriyeti geliştirip anayasayı değiştirmek gibi sosyal ve hukuksal söylemlerine uymadığını belirtmişlerdir. CHP seçimlerde "*Partizan idareye paydos*", "*Vatandaş önce çarşığı pazarı dolaş, sonra reyini kullan*", "*Ucuzluk dediler pahalılık getirdiler*", "*Vatandaş evinde rahat, kesende*

bereket, yolunda selamet istiyorsan oyunu C.H.P.'ye ver", "Vatandaş imtiyazlı partizanların değil bütün milletin refahı için çalışacağız", "Adı ile münasebatı olmayan bir parti. Adı demokrat Şiarı istibdat" vb. sloganları içeren afişler kullanmıştır. CHP Genel Sekreterliği'nden tamim edilen yazılarda, seçim sürecindeki sandık güvenliği, seçim günü partili ve görevlilerin ihmal edilmemesi, katılımın artırılması talimatı verilmiştir. CHP'li yöneticiler ilk kez bu seçimlerde 27 yıllık iktidarları döneminde yaptıkları hatalardan ders aldıklarını kamuoyunu önünde deklare etmişlerdir. CHP basınında vali, jandarma ve diğer kamu yöneticilerinin DP seçim gezilerinde parti görevlilerine iştirak ettikleri; kurumların DP menfaatleri doğrultusunda kullanıldığı açıklanmış, Manisa'da herhangi bir felaket vuku bulmadığı halde Kızılay tarafından fakir vatandaşlara ev inşa edildiği ileri sürülmüştür.

İnönü mitinglerinde, iktidara geldikleri zaman *Partizan İdare* hastalığını tedavi edeceklerini, yabancı sermayeyi teşvik kanununun adeta kapitülasyonları tekrar canlandırıldığını ileri sürmüş; işçi sorunları ve sosyal davaların kendi programlarının öncelikli konusu olduğunu, basın özgür olmadığını, radyonun iktidar tarafından propaganda vasıtası olarak kullanıldığını, üniversitelerin özerk olması gerektiğini söylemiştir.

Türkiye'de siyasi çevrelerin sıkça kullandığı bir argüman olan iktidar ve Amerika ilişkisi/ortaklığı/icazeti söylemleri ilk kez bu seçimlerde kullanılmıştır. Bazı CHP sözcüleri, DP'nin seçimleri kazanmak için Amerika'ya dayandığını, ABD'nin desteğini almayan bir partinin seçimleri kazanmasının mümkün olmadığını iddia etmişlerdir.

Bu seçimlerin propagandalarında göze çarpan hususlardan biri, dinsel temaların ön plana çıkması olmuştur. Her iki parti de bu durumu kendi yöntemleriyle açıklamaya daha doğrusu kullanmaya çalışmış; CHP öncelikle "Allahsız Parti" olarak itham edilmekten kurtulmak için "*Türbeleri biz açtık.*" derken DP adayları ise Arapça Ezanın, din derslerinin ve radyoda Kur'an okunmasının kendilerinin eseri olduğunu hatırlatmışlardır.

İnönü, Bayar ve Menderes söylemlerinde genel iddia ve vaatlerin ötesine çıkarak bireysel suçlamalara girmişler, ülke tarihindeki yer ve önemleri üzerinden birbirlerini suçlamışlardır. Liderlerin bu söylemleri, gergin olan siyasi atmosferi daha da bunaltmış; vatandaş arasında parti bazlı çatışma, kavga ve saldırılar yaşanmıştır. Bazı mitingler yapılamamış ve yaşanan olaylar nedeniyle hatipler konuşamamıştır.

Partiler arasındaki bu propaganda savaşına, vatandaşın tepkisi de bazen ilginç olmuş; örneğin partiler arasındaki bu mücadeleden yorulduğunu ve sıkıldığını ifade etmek isteyen vatandaşlar, Antalya'nın Elmalı kazası giriş kapısına üzerinde "*Halk Partili ve Demokrat Partili adaylar, kazamıza uğramadan doğruca Finike ilçesine gidiniz*" yazan bir levha asılmıştır.

Kayıtlı seçmenin 9.095.563'ünün yani %88.6'sının katıldığı seçimler 02 Mayıs 1954'te yapılmıştır. DP oyların %58.42'sini alırken, CHP %35.11'ini kazanmış, CMP %5.28, Bağımsızlar %0.62'sini, KP ise % 0.56 oranında oy toplamıştır. Yine mutlak çoğunluk sistemine göre yapılan bu seçimlerin sonucunda demokratlar, meclisteki milletvekillerinin 503'ünü, CHP 31'ini, Bağımsızlar 2 ve CMP de 5 vekillik kazanmışlardır. Yani oyların %58.42'sini alan DP, vekillerin %92.9'unu; oyların %35.11'ini alan CHP ise vekillerin %5'ini almıştır. CHP Malatya, Kars ve Sinop'ta, CMP de Kırşehir'de tam liste kazanırken diğer illerin tamamını DP kazanmıştır. 1950'de olduğu gibi muhalefet aldığı oy oranı çerçevesinde temsil edilememiş, temsilde adalet sorunu bu seçimlerde de devam etmiştir.

1954 seçimlerinin bir özelliği de seçimler tarihinde halkın ilk kez iki "denenmiş-tecrübe edilmiş" parti arasında tercih yapması olmuştur. Gelecek kaygısı taşıyan, refah ve huzur isteyen halktan oy isteme noktasında, 1950'deki "denenmemişliğine" 1954'te iktisadi kalkınmayı ve demokrasi bayraktarlığını ekleyen DP karşısında, Tek Parti

Döneminin bahsedilen kötü anılarını üstünde taşıyan CHP ve lideri İnönü'nün, yapılan seçimleri kaybedeceği mukadder olarak değerlendirilebilir.

1955 Belediye Seçimleri

Seçimlerin ardından 14 Mayıs 1954'te X.Dönem TBMM'nde yapılan oylamada Celal Bayar Cumhurbaşkanlığına, Refik Koraltan Meclis Başkanlığına seçilmiş; kabineyi kurma görevi verilen Menderes ise 17 Mayıs'ta Başbakan olmuştur.

1954 seçimlerinde kazanılan kesin zafer, iktidar partisini daha agresif ve duygusal denebilecek kararlar almaya itmiş görünmektedir. 21 Haziran 1954'te Yargıtay, Danıştay, Sayıştay ve üniversite öğretim üyelerinin 60 yaş ve 25 yıllık hizmetlerini tamamlamaları halinde "Resen emekliliğe sevk edilmelerine" ilişkin yasa kabul edilmiştir. Devlet memurlarına aday olmaları için seçimlerden altı ay önce görevinden istifa etme şartı konmuş; siyasi partilerin ortak liste ile seçimlerde aday göstermeleri olanağı kaldırılmış; partilerin seçim dönemlerinde radyodan faydalanmamaları, radyoda sadece hükümetin icraatlarına ilişkin açıklamalar yapılabilmesine karar verilmiştir. 30 Haziran 1954'te Niğde'ye bağlı Nevşehir il yapılmış; 1954 seçimlerinde tüm milletvekilliklerini CMP'nin kazandığı Kırşehir de onun bir kazası yapılmıştır.

07 Kasım 1954'te icra edilen Muhtarlık ve İhtiyar Heyeti Seçimlerine CMP ve KP katılmazken, CHP katılmıştır. Seçimlere katılım oranı, %57.6 olmuş; DP %74, CHP %15, bağımsızlar %5 oranında muhtarlık kazanmıştır.

Yaklaşan Belediye Seçimleri öncesinde bir tebliğ yayınlayan CMP, "DP'nin muhalefette iken seçime girmeme için gösterdiği sebeplerin çok daha ağırının bugün mevcut olduğunu, iktidarın içinde olduğu anti-demokratik tutum karşısında, Yerel Seçimlere katılmanın faydasız bir ıstırap ve fedakârlık" olacağını belirterek seçimlere girmeme kararı almıştır. CHP, iktidarın artık kanuna aykırı şekilde vatandaşın haklarını ihlal ettiği, seçimlerde yolsuzluk yapıldığı, muhalif yazar ve hatiplerin mahkemeye verildiği, iktidarın mesul olduğu mali ve iktisadi çöküşü muhalefete yıkmaya çalıştığı, iktidar tarafından muhalefetin şerefi ve haklarına tecavüz edildiği, toplantı ve söz hürriyetlerinin engellendiği, dolayısıyla bu şartlarda seçimlere katılmayacağını açıklamıştır. Menderes, muhalefetin seçime katılmama kararının, iktidarın meşruiyetine zerre kadar hanel getirmeyeceğini; muhalefetin 5 yılda yapılan sayısız kalkınma hamlesi ve eserini görmezden geldiğini; kalkınmadan doğan bazı sıkıntıların geçici olduğunu belirtmiştir.

Gerek iki taraftaki siyasilerin ve basının, gerekse taraflı halk kitlelerinde karşılıklı biriken öfkenin sonucunda bazı şehirlerde olaylar çıkmış; CHP ve CMP toplantılarına müsaade edilmemiştir.

13 Kasım 1955'te yapılan Belediye Seçimlerinde, kayıtlı 3.873.987 seçmenin 1.461.219'u oy kullanılmış ve katılım oranı %37 olmuştur. Asil üyeliklerin %74'ünü DP, %23'ünü bağımsızlar kazanırken KP %2.2'sini almıştır. CHP ise katılmamasına rağmen 17 üyelik kazanmış %0.14 oranında üyelik elde etmiştir. Seçim tarihinde daha önce görülmeyen rakamlardaki bu bağımsız üyelerin çoğunluğunun açıklaması olarak CHP'nin güçlü olduğu şehirlerde bağımsız adaylarla seçime iştirak ettiği, zayıf olduğu yerlerde de seçime katılımın düşük olması yönünde çalışma ve propaganda yaptığı değerlendirilmektedir.

1957 Milletvekili Seçimleri

Doğuş şartları ve yapısı ne CHP'ye ne de DP'ye benzemeyen Hürriyet Partisi (HP), DP ile yollarını ayıran milletvekilleri tarafından 19 Aralık 1955 yılında kurulmuştur. HP'nin programında genel olarak cumhurbaşkanlığının partiler üstü bir nitelik kazanması ve iki defadan fazla üst üste seçilmemesi, çift meclis sisteminin kurulması, milletvekili sayısının

indirilmesi, yargısal denetimin tüm devlet faaliyetlerini içerir hale getirilmesi, basın özgürlüğünün ve radyonun tarafsızlığının sağlanması, sendikaların hür ve bağımsız çalışması, hesap ve programa dayalı bir iktisat siyaseti güdümesi vb. konulara ağırlık verilmiştir.

Basın-iktidar ilişkileri 1954'ten sonra giderek bozulmuş, birçok gazeteci tutuklanmış, birçok gazete kapatılmış, çeşitli olaylarda bazı gazeteciler dövülmüş ve gazetelere ağır para cezaları uygulanmıştır. İktidarı eleştirme sahası olarak basına getirilen kısıtlamalar sonucu, muhalefetin elinde, miting meydanları ve açık hava toplantıları kalmıştır. Hükümet bu konuda da çözüm üretmiş; 27 Haziran 1956'da Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Yasası kabul edilmiştir. Buna göre siyasi partilerce veya propaganda maksatlı düzenlenecek toplantı ve gösteri yürüyüşlerinin sadece seçim zamanlarında yapılabilmesi, suç işlemeye teşvik ve tahrik edici mahiyette söz ve hakaretler yapılmaması, aksi durumlarda güvenliğin sağlanması için askeri birlik kullanılarak polis hedef gözetmeksizin ateş açabilmesi vb. hükümler karar altına alınmış, uymayanlara hapis ve para cezası öngörülmüştür.

Tüm bu yasa değişiklikleri muhalefeti harekete geçirmiştir. CHP, CMP ve HP, 08 Temmuz 1956'da yayınladıkları ortak bildiriye, son kanunlarla siyasi durumun gözden geçirilmesi gerektiğini vurgulamış; tehditlere rağmen mücadeleye devam edeceklerini açıklamışlardır. 04 Eylül 1957'de muhalefet partileri taahhüt şeklinde ortak bir bildiri yayınlayarak başlıca meselenin rejim davası olduğunu, insan haklarına bağlı istikrarlı bir hukuk devleti nizamına kavuşmanın ilk hedefleri olduğunu, iktidara geldiklerinde hukuk ve demokratik bir idareyi bütün icapları ile derhal tesis edeceklerini açıklamışlardır. DP ise işbirliği adı altında meşru iktidara karşı kurulan cephenin, yurdun "komünist kısıkağı" altında olduğu bu "nazik" dönemde ülkeye nifak zehri saçan bir husumet cephesi olduğunu ileri sürmüştür. Aynı gün DP grubu erken seçim kararı olarak 27 Ekim 1957 günü seçimlerin yapılmasına karar vermiştir. CHP 09 Eylül 1957'de, XIII. Büyük Kurultayını toplamış; yaklaşan 1957 seçimlerine ilişkin muhalefet partilerinin iktidara karşı işbirliği yapma önerilerini değerlendirmiş; kurultay tarafından Genel İdare Kuruluna bu konuda sınırsız yetki verilmiştir. CMP ve HP'nin de katıldığı kurultay sonunda, tüm partililerce birlikte "Hürriyet Andı" okunmuştur. Ant metninde, birleşmiş muhalefet cephesi olarak Türk milletini layık olduğu ileri demokratik rejime ve vatandaşlar arasında eşit muameleyi şiar edinen hukuk devletine kavuşturmaya, hiçbir şeyden yılmadan kanuna uyup, ulu Tanrı'ya sığınarak mücadele etmeye ant içtiklerini ilan etmişlerdir.

DP'nin, işbirliğini bozmaya yönelik çıkardığı kanunlar ve muhaliflerin belli konularda anlaşamaması, seçim öncesi muhtemel işbirliğini ortadan tamamen kaldırmış, üç parti ayrı ayrı tebliğ yayınlayarak bunu kamuoyuna duyurmuştur. CHP, bölge taksiminin oyları böleceğini ve kanuna aykırı kabul edilerek muhalif partilerin seçime katılma haklarının iptal edilmesine yol açabileceğini ileri sürerken, CMP ve HP de bölgelerin paylaşılması veya seçime girmeme alternatiflerini kabul etmeyen CHP'nin, işbirliğinin başarısızlığa uğramasındaki tek sorumlu olduğunu savunmuştur.

İktidar 1957 öncesinde, basın yoluyla seçmene, *Zafer, Havadis, Türk Sesi, Son Posta, Hergün, Milliyet* (başlangıçta) ve muhtelif yerel gazeteler aracılığıyla ulaşmıştır. DP, gazeteleri, sokakları, seçim meydanlarını süsleyen afişlerinde "*Onların Ucuza Dedikleri Şey; Senin Mahsulünü Ucuza Almaktır.*", "*Rey çalanı... Mazbata sahtekârlığı yapanı... Dayak atanı... Unutma. DP'ye rey ver.*", "*Köylü vatandaş DP seni kimseye ezdirmez*", "*1950'de Geri Kalmış Bir Devletlik, 1957'de İleri Bir Dünya Millet Olduk*" vb. sloganlar kullanmıştır.

Sanat ve spor camiası da 1957 seçim sürecinde siyasete bulaştırılmıştır. İstanbul tuluat sanatçıları DP'yi ziyaret etmişler, candan DP sempatisini olduklarını belirtmişlerdir. Atatürk'ün bir vecizesini ele alarak "*Sanatkârlardan niçin bir milletvekili çıkmasın*" demişler; buna mukabil DP'li idareciler de sanatçıların popüler olmasından büyük faydalar

sağlanacağını ifade etmişlerdir. Oyuncu Muammer Karaca, DP Yeşilköy Bucak Başkanlığına seçilerek çalışmalarda bulunmuştur.

Halk miting meydanlarında duyduğu dini söylemlere, olumlu reaksiyon göstermiştir. Öte yandan bu mesajlarda özellikle Tek Parti CHP'si Dönemine negatif göndermeler yapılması, halk kitlelerinin CHP'ye olan kızgınlığını sürdürmüş, körüklemiş ve artırmıştır. Dolayısıyla CHP yaptığı propagandalarda, köşeye sıkıştırıldığı bu alanda mücadele etmek ve hesap vermek zorunda kalmıştır. Menderes'in konuşmalarında bazen CHP'nin şeytanla olan benzerliği ifade edilirken bazen de hem ülkedeki Müslüman kitleye hem de dışarıdaki İslam âlemine mesajlar iletilmiştir. Bazı DP'li yöneticiler maksadını aşan konuşmalara imza atarak, DP'yi doğrudan kutsal bir değer olarak atfetmiş; Menderes ve DP'nin peygamberin istek ve emriyle bu görevde olduğu ifade edilmiştir. CHP Döneminde kısıtlandığı söylenen bir takım dini özgürlükler, 1957 konuşmalarında eleştiri konusu olmuş; hatipler sürekli bu vurguları yapmıştır. İnönü ve CHP'liler bazen dinsiz ve ahlaksız, bazen mason, bazen de sarhoş olarak tanıtılmış; CHP iktidarında camilerin yıkılıp ahıra çevrildiği, Kur'an okuyanların zulüm gördüğü ve kutsal kitapların toplanıp gömüldüğü ileri sürülmüştür.

Büyük yatırımlar yapan ülkelerde paranın değerinde düşme olabileceğini, İtalya ve Fransa'da da böyle olduğunu söyleyen Menderes, bundan sonra geçecek her yılın geçmişin 7-10 yılına bedel olacağını ifade etmiştir. 17 vilayette 51 konuşma gerçekleştiren Menderes, tesis açma ve temel atma törenlerine denk gelen bu mitinglerde, her fırsatta iktidarları dönemindeki kalkınma hamlelerini ve ülkede demokrasinin gelişmesi için yaptıklarını dile getirmiştir.

DP iktidarının başlangıç yıllarının aksine, Cumhurbaşkanı Bayar, Menderes'in arka planında kalmış; kısmen şartlar gereği kendi isteğiyle kısmen de tarafsızlığı tartışmalarıyla uğraştığından, bir nebze de olsa, 1957 seçimlerinin ikinci adamı olabilmıştır. Konuşmalarında hem bu tarafsızlık konusunu tanımlamaya çalışmış, hem muhalefete yüklenmiş hem de DP iktidarının 7 yıllık süreçte yaptığı icraatları halka anlatmıştır.

HP genel olarak üniversite özerkliği, basın, toplantı ve gösteri hakkı alanlarında alınan anti-demokratik tedbirler, muhalefet üzerindeki baskılar, Kıbrıs konusunda 1950'den beri uygulanan yanlış politikalar, geçim sıkıntısı, fiyat artışları ve mal darlıkları gibi konular üzerinde durmuştur. CMP ise Atatürk'e olan bağlılığını tartışma konusu yapmamaya gayret etmiştir. Muhalefetin genellikle belirttiği söylemlere ek olarak liderleri Bölükbaşı'nın da hapiste olması, partiyi seçim öncesi zor durumda bırakmıştır. HP ve CMP afişlerinde, genellikle DP iktidarının yarattığı özgürlük ve ekonomi buhranına göndermeler yapılmış, hayat pahalılığı konusunda, toplumda bir farkındalık yaratılmak istenmiş; *"1950 Altın 40 Lira, Buğday 26 Kuruş, 1957 Altın 140 Lira, Buğday 40 Kuruş."*, *"CMP Genel Başkanı zindanda, Osman Bölükbaşı'nı senin reyin kurtaracaktır. Reyini CMP'ye ver."*, *"D.P. gider hürriyet gelir, ucuzluk gelir, refah gelir."*, *"Sakın hastalanayım deme, ilaç bulamazsın!"*, *"Kıbrıs'ın taksimini değil, iadesini istiyoruz."*, *"Matbuat baskıda, demokrasi askıda."*, *"Demirkırat tökezledi."* tarzında dövizler dikkat çekmiştir.

1950-1954 arası dönemde görülmeyen ancak 1954-1957 arasında oluşan iktisadi tıkanıklık, hayat pahalılığı ve çıkarılan kanunlarla çoğu kesim üzerinde baskının artması, CHP'nin 1957 seçim propagandalarındaki ana başlıkların özünü teşkil etmiştir. Genel olarak 1954 sonrası muhalefet açısından oluşan baskı ortamının ve bunun yarattığı iddialarının merkezinde hazırlanan CHP seçim metinlerinde; iktisadi, siyasi, zirai ve dini konularda belirlenen başlıklara, ayrı ayrı ve yöreye özel olmak üzere Karadeniz, Garp, Şark, İstanbul ve Ankara için propaganda söylemleri eklenmiştir. Gazeteler ve meydanlardaki afişler dönem şartları çerçevesinde hazırlanmış; seçmen kitlesine verdiği mesajlar bu kapsamda olmuştur: *"Kahve Gitti, Adı Kaldı Yedigâr"*, *"Fiyatı Artmayan Tek Madde Ekmek... 1950'de 1000 Gr 30 Kuruş... 1957'de 570 Gr 30 Kuruş"*, *"Kara Zeytin, Kara Elmas Oldu"*, *"Kuyruk, Kuyruk, Kuyruk, İşte D.P.nin Parolası"*,

“Halk İlaç Bulamazken, Tayyareler Köpeklere Mama Getiriyor.”

DP'nin sanatçı hamlesine, CHP de futbolcu hamlesiyle cevap vermek istemiş; siyasette, popüler kültür ve hayatın çekiciliğini kullanmak istemiştir. Bazı futbolcuların partiler tarafından aday gösterileceği iddiaları ortaya çıkmış ama gerçekleşmemiştir. CHP, ünlü futbolcu Lefter'i mebus adayı yapmak istemiş; görüşmeler sonuç vermeyince Lefter, bir sonraki seçimlerde aday olmak isteyebileceğini açıklamıştır.

CHP'nin 10 Ekim 1957'de yayımlanan beyannamesinde, yeni bir anayasa yapılarak baskıcı kanunların değiştirileceği, altı ay içinde serbest seçimler yapılacağı, iktisadi kalkınmanın bir plan ve program dâhilinde enflasyoncu gidişe son verilerek paranın değerinde ve fiyatlarda istikrar oluşturulacağı, köylünün borçlarının daha uzun vadeli taksitlere bağlanacağı, her ailenin bir ev sahibi olması ve işçileri refaha kavuşturmak için tüm tedbirlerin alınacağı, sendika hürriyetinin genişletilerek işçiye grev hakkı tanınacağı ve iş kanununun ıslah edileceği belirtilmiştir.

CHP seçim propagandalarında tüm seçimlerde olduğu gibi en önemli faktör, lider İnönü'nün meydanlar ve toplantılarda dile getirdiği seçim konuşmaları olmuştur. İnönü, iktidara yönelttiği ithamları demokrasi ve ekonomik buhran konuları üzerinden plansız ziraat ve makineleşme politikasıyla çiftçilerin borç içinde bulunduğunu, DP'nin plansız ve programsız politikalarıyla hayat pahalılığı yarattığını, DP Döneminde özellikle imar çalışmalarına hesapsız yatırımlar aktarıldığını, yol yapımlarına harcanan plansız paranın yurdun diğer köşesindeki vatandaşa negatif yansıdığını söylemiştir. Orta kazançlı-orta sınıf tabaka ifadeleri, 1957 seçimlerinde, İnönü'nün cümleleriyle ilk kez kendine zemin bulmuştur. Müteakip dönemde, seçmen kitlesinin ana çoğunluğunu oluşturacak olan bu tabaka/sınıf, DP iktidarının yarattığı ekonomik buhrandan en çok etkilenen çoğunluk olarak ifade edilmiştir. İnönü, seçimlerde DP'ye oy vermeyen Kırşehir, Kars ve Sinop gibi illere hükümetin yatırım yapmadığını ve hizmet götürmediğini belirtmiştir.

Muhalefet partileri, iktidar partisinin yapabileceği seçim oyunlarına karşı vatandaşı ve partililerini uyararak; çift zarf, sandık gafleti, para ile oy toplamak, sahte oy pusulaları gibi konulara dikkat edilmesini istemişler ve bununla ilgili gazetelere büyük boy ilanlar vermişlerdir.

27 Ekim 1957'de yapılan seçimlere, kayıtlı seçmenin 9.230.814'ü yani %76.43'ü katılmıştır. DP oyların %47.70'ini alırken CHP %40.82'sini kazanmış, CMP %7.19, HP %3.86, Bağımsızlar ise %0.43 oranında oy toplamıştır. Yine mutlak çoğunluk sistemine göre yapılan bu seçimlerin sonucunda demokratlar, meclisteki milletvekillerinin 424'ünü, CHP 178'ini, CMP ve HP de 4'er vekillik kazanmışlardır. Yani oyların %47.70'ini alan DP, vekillerin %69.5'ini; oyların %40.82'sini alan CHP ise vekillerin %29.1'ini almıştır. CHP 18 ilde, CMP Kırşehir'de, HP Burdur'da kazanırken diğer illerin tamamını DP kazanmıştır. 1950 ve 1954 seçimlerinde olduğu gibi muhalefet partileri aldığı oy oranı çerçevesinde temsil edilememiştir.

Seçim sürecinin yarattığı gergin ortam, sonuçların alınmasıyla birlikte, Kayseri, Konya, Kastamonu, İzmir, Balıkesir, Çanakkale, Giresun ve Samsun'daki olaylarda birçok kişi yaralanmıştır. Gaziantep'te çıkan kargaşada ise grupların karşılıklı gösteriş yapmaları ve binaların taşlanmasıyla başlayan olaylar, biri polis iki kişinin ölümüyle son bulmuş, şehrin üzerinden askeri uçaklara alçak uçuş yaptırılmıştır.

Muhalefet, seçim sonuçlarına ilişkin itiraz konularında özellikle radyonun kullanımına dikkat çekerken radyoda propaganda yasağına aykırı yayın yapılmasını, seçmen kütüklerindeki isimlerin silinmesini ve bu nedenle seçmen kartı olan vatandaşların oy kullanamamasını, 20 bin civarında Türk vatandaşı olmayan göçmenin oy kullanması konularını eleştirmiştir. Bunların yanında seçim gününden önce içinde DP pusulası olan mühürlü zarfların bulunması, emniyet

memurlarının sandık başlarında tedhiş havası yaratması, muhalif parti müşahitlerine baskı yapılması, jandarma ve köy bekçilerinin DP listesi dağıtması şikâyetleri dikkat çekmiştir

Sözü edilen tüm tartışmalara rağmen Osmanlı son döneminden itibaren demokrasi geleneğini oluşturma çabalarında, genç Cumhuriyetin seçimleri önemli rol oynamıştır. Seçimler, seçmen bilincinin güçlenmesi ve sandık aracılığıyla halk iradesinin vücut bulmasının yanında toplumda çoğulculuk kavramının yerleşmesine vesile olmuştur. Vatandaşa, “seçerek” de olsa ülke yönetiminde söz sahibi olma düşüncesini geliştirmiştir.

Tansu Barış MAHMUTOĞLU

KAYNAKÇA

ARŞİVLER

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri

BCA, 030.01/43.254.17, (06 Kasım 1957 tarihli Bsn.U.Md.Ş.l sayılı)

BCA, 030.01/51.309 , (18 Kasım 1955 tarihli Adliye Vekâleti Tebliği)

BCA, 030.01/52-312 , (Adliye Vekaleti Tebliği)

BCA, 490.01/1393-623-1

TBMM Arşivleri

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima Senesi:1, C 1, TBMM Matbaası, Ankara.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 9, İçtima Senesi:9, C 1, TBMM Matbaası, Ankara.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima Senesi:2, C 12, TBMM Matbaası, Ankara.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: 10, İçtima Senesi:15, C 1, TBMM Matbaası, Ankara.

RESMÎ YAYINLAR

Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011, TÜİK Matbaası, Ankara 2012.

1954 CHP Seçim Beyannamesi (1), Milli Kütüphane, 1954 AD 646.

SÜRELİ YAYINLAR

Akşam, 02 Eylül 1950; 12-28 Nisan 1954.

Cumhuriyet, 22 Temmuz 1950; 11 Şubat 1954; 30 Mart 1954; 09 ve 28 Nisan 1954; 14-25 Ekim 1957; 28 Ekim 1957; 03 Kasım 1957.

Dünya, 27 Nisan 1954; 03,05,17,26 Eylül 1957; 11,12,13,20,23 Ekim 1957.

Milliyet, 21-22 Ekim 1950; 05,11,25,27 Şubat 1954; 06-28 Nisan 1954; 11 Ağustos 1955; 14 Kasım 1955; 19 Aralık 1955; 09 Temmuz 1956; 05,23 Eylül 1957; 07,15.18,20 Ekim 1957.

Vatan, 24 Nisan 1954.

Yeni Sabah, 02 Eylül 1950.

Yeni Ulus, 05,06,13,18,26 Şubat 1954; 10 Nisan 1954.

Zafer, 19-24 Ekim 1950; 22 Ocak 1954; 21 Nisan 1954.

Ayın Tarihi, Eylül 1950.

KİTAPLAR

AHMAD, Feroz – Bedia TURGAY, **Türkiye’de Çok Partili Hayatın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi Yayınları, Ankara 1979.

ALBAYRAK, Mustafa, **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1060)**, Phoenix Yayınları, Ankara 2004.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Menderes’in Dramı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2007.

DEMİREL, Ahmet, **Tek Partinin İktidarı- Türkiye’de Seçimler ve Siyaset (1923-1946)**, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

EROĞUL, Cem, **Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi**, İmge Kitabevi, Ankara 2003.

GİRİTLİOĞLU, Fahir, **Türk Siyasi Tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi’nin Mevkii I**, Ayyıldız Matbaası, Ankara 1965.

KÜÇÜKYILMAZ, Mücahit, **Türkiye’de Siyasal Katılım**, Birey Yayınları, İstanbul 2009.

MACİT, Mustafa, **Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Siyaset: 1950-2000 - Siyasal Reklam ve İlanların Dilinden**, Birey Yayıncılık, İstanbul 2010.

ÖYMEN, Altan, **Değişim Yılları**, Doğan Kitap, İstanbul 2004.

TİMUR, Taner, **Türkiye’de Çok Partili Sisteme Geçiş**, İmge Yayınları, Ankara 2003.

TOKER, Metin, **DP Yokuş Aşağı 1954-1957**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1991.

TURAN, Şerafettin, **Türk Devrim Tarihi (1950-1960)**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1999.

MAKALE VE BİLDİRİLER

BAKAN, Selahaddin – Hakan ÖZDEMİR, “Türkiye’de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: CHP-DP’ye Karşı”, **CÜ İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, XIV/1, 2013, sa.373-397.

ÇAKMAK, Diren, “Türk Siyasal Yaşamında Bir Muhalefet Partisi Örneği: Hürriyet Partisi (1955-1958)”, **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, (II/3), 2008, sa. 153-186.

KORALTÜRK, Murat, “CHP Kronolojisi”, **Tarih ve Toplum**, XXIV/141, İletişim Yayınevi, İstanbul 1995, sa.42-51.

TÜRK, Hikmet Sami, “Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, (XXVI/3-4), 1969, sa.79-114.

UZUN, Hakan, “İktidarını Sürdürmek İsteyen Bir Partinin Kimlik Arayışı: Cumhuriyet Halk Partisi’nin 1947 Olağan

Kurultayı”, **Çağdaş Türkiye Araştırmaları Tarihi Dergisi**, XII/25, İzmir 2012, sa.101-139.

TEZLER

Atayakul, Fatma Alev; **Türkiye’de Demokrat Parti Döneminde Genel Seçimler (1950-1954-1957)**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, YYLT, İstanbul 2007.

İNTERNET KAYNAKLARI

https://en.wikipedia.org/wiki/Uncle_Sam Erişim Tarihi: 02.04.2023

03/07/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/secimler-1950-1960/?pdf=7180> adresinden erişilmiştir